

Поетикальна парадигма новел О. Генрі «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів»

Н. Л. Павлюк, Н. В. Яремчук

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Україна, м. Одеса
Corresponding author. E-mail: pavlyuknadya@gmail.com; nattalli30@yahoo.com

Paper received 02.02.19; Accepted for publication 08.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-191VII57-08>

Анотація. У статті досліджуються поетикальні особливості новелістики О. Генрі на матеріалі творів «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів». З'ясовано, що мова новел автора насичена різноманітними художніми засобами у поєднанні з суто американською лексикою; для творів характерний гумор та влучна іронія, які письменник майстерно використовує, орієнтуючись на гуманістичні настрої новел. Проаналізовані художні засоби творів митця – іронія, порівняння, кольористика і тавтологія – відіграють важливу роль емоційного інтонування новел О. Генрі «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів» та формують оригінальний авторський художній стиль.

Ключові слова: американська новела, поетика, іронія, тавтологія, порівняння, кольористика.

В історії американської літератури середини XIX початку XX століття О. Генрі посідає особливе місце. Він випрацював свій унікальний новелістичний стиль, сповнений артистичності та виняткового поєднання критичного реалізму з глибоким гуманізмом. Його твори досі не втрачають своєї актуальності, а художній стиль розглядається як взірць американської новелістики. Розмаїття художніх засобів та їх майстерне використання підносять творчість О. Генрі на якісно новий рівень, привертаючи увагу не тільки читачів, але й дослідників. Так, літературна спадщина митця була об'єктом дослідження таких літературознавців, як Б. Ейхенбаум, В. Богословський, Д. Жданова, В. Оленева тощо. У їхніх працях увага зосереджена на аналізі мовних засобів та жанрових особливостей новелістики письменника.

З-поміж великої кількості творів О. Генрі привертають увагу новели «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів», у яких автор порушує «онтологічні проблеми» та розмірковує над «метафізикою людського існування» [6, 203]. Тож, актуальність дослідження зумовлена тим, що комплексний аналіз художніх засобів, які використовує О. Генрі у новелах «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів», є одним із найважливіших аспектів, який сприяє глибшому усвідомленню змісту творів та відповідно їхньому максимально коректному сприйняттю.

Мета статті – дослідження поетикальної парадигми новелістики О. Генрі на матеріалі новел «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів».

Варто зазначити, що розвиток творчості американського письменника та піднесення жанру новели припали на один і той самий період – середину XIX-початок XX століття, що дозволяє проводити паралелі між історичним розвитком американського суспільства та його зображенням у новелах О. Генрі. У творах «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів» автор зображує розмаїте буденне життя американського населення з усіма його труднощами, неприємними несподіванками та випробуваннями долі.

Для новел О. Генрі «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів» характерна простота сюжетів, що викликало несхвалення критиків, однак на противагу цьому автор насичує тексти творів великою кількістю художніх засобів. У першу чергу, привертає увагу мова

письменника, над якою він невпинно працював. Домінантними факторами формування специфічного мовлення новел О. Генрі стали: шаблонна мова американських розповідей у журналах та газетах, подвійна орієнтованість як на масового, так і на елітарного читача, особливе мовне чуття автора, що було випрацьовано багаторічним читанням словників: «Основной принцип – изгнание стилистических шаблонов, борьба с «литературщиной», с гладким «средним» стилем, ирония над «высоким» стилем. Отсюда – широкое пользование жаргоном в новеллах (slang), подчеркнутое игнорирование «литературности» [1, 280]. На жаль, перекладені тексти значною мірою позбавлені таких особливостей, але все ж дають загальне уявлення про мову оригіналу. Так, у новелі «Пурпурова сукня» привертає увагу фраза: «– Я так настроилась, что будет пурпурное, – сказала Мэйда, – раз его нет, лучше я совсем не пойду. Не беспокойся обо мне. Беги, а то опоздаешь.

Тебе очень к лицу красное» [2, 306]. Як бачимо, мова героїні далеко не літературна, адже автор намагається передати всю автентичність спілкування тогочасного американського населення.

Варто зауважити, що питання мови персонажів повсякчас цікавило письменника. Так, його авторству належить своєрідний трактат «Теорія і практика», в якому мова йде про те, як повинні говорити протагоністи в моменти певних душевних потрясінь. Дослідниця Д. А. Жданова з цього приводу зазначає: «Изощренный тропированный язык действительно является первой отличительной особенностью произведений О. Генри. Анекдотическое ядро, составляющее основу любого рассказа, может «вырасти» до новеллы разными путями, в том числе: через усложнение композиции, драматизацию сюжета или ввод нескольких сюжетных линий (путь Фицджеральда), через психологизм (путь Джеймса), через символизацию и создание подтекста (путь Хемингуэя). О. Генри выбирает путь усложнения языка: максимально избавляя сюжет от внефабульных элементов, он щедро нанизывает на него лингвистические приемы, заполняя освободившееся пространство языковой игрой» [3]. І справді, у перших рядках новел «Дари волхвів» та «Пурпурова сукня» спостерігаємо художній засіб тавтології, завдяки якому автор наголошує на важли-

вих деталях. Новела «Дари волхвів» починається словами: «Один доллар восемьдесят семь центов. Это было все. Из них шестьдесят центов монетками по одному центу. За каждую из этих монеток пришлось торговаться с бакалейщиком, зеленщиком, мясником так, что даже уши горели от безмолвного неодобрения, которое вызывала подобная бережливость. Делла пересчитала три раза. Один доллар восемьдесят семь центов» [2, 189]. Письменник акцентує увагу на сумі грошей, адже це спричиняє розвиток подальших подій. Наступна новела – «Пурпурова сукня» – починається із повтору, адже саме такий колір має омріяна Мейдою сукня, пошиття якої є центральною подією твору: «Давайте поговорим о цвете, который известен как пурпурный. <...>. Все женщины любят этот цвет – когда он в моде» [2, 302].

Ще однією художньою особливістю мови творів О. Генрі є її оригінальна парадоксальність, яка спричинена динамізмом сюжетних колізій. Саме тому герої ніби «викрикують» перше, що спадає їм на думку, вони не здатні на розсудливі і чітко зважені висловлювання. Літературознавець Б. Сйхенбаум стверджує: «Надо сказать вообще, что основной прием Генри (сказывающийся и в диалогах и в самой сюжетной конструкции) – столкновение очень далеких, друг с другом как-будто не связанных и в этом смысле неожиданных слов, понятий, предметов, чувств. Неожиданность, как пародийный прием, служит, таким образом, принципом построения самой фразы. Недаром он так избегает последовательных, добросовестных описаний, а герои его иногда говорят совершенно бессвязно, при чем такой набор фраз мотивируется особенными обстоятельствами или причинами» [1, 275]. Так, дійсно, ефект неочікуваності простежується в діалогах новели «Дари волхвів»:

«Джим, милый, – закричала она, – не смотри на меня так. Я остригла волосы и продала их, потому что я не пережила бы, если б мне нечего было подарить тебе к рождеству. Они опять отрастут. <...>

– Ты остригла волосы? – спросил Джим с напряжением, как будто, несмотря на усиленную работу мозга, он все еще не мог осознать этот факт.

– Да, остригла и продала, – сказала Делла. – Но ведь ты меня все равно будешь любить? Я ведь все та же, хоть и с короткими волосами» [2, 193]. У зазначеному діалозі чітко видно, що відповіддю Джима є перепитування очевидного факту, однак саме таким чином відповіла б реальна людина, потрапивши у подібну ситуацію. Оригінальною є побудова діалогів і у новелі «Пурпурова сукня»:

«Ты думаешь, что пурпурный цвет нравится мистери Рэмси. А я вчера слышала, он говорил, что самый роскошный цвет – красный.

– Ну и пусть, – сказала Мэйда. – Я предпочитаю пурпурный, а кому не нравится, может перейти на другую сторону улицы» [2, 303]. В аналізованому епізоді спостерігаємо невідповідність слів та намірів Мейди, оскільки читачам відомо, що вона прагнула сподобатися містеру Ремсі. Крім того, потребує уваги і пропозиція Мейди «...перейти на другую сторону улицы» [2, 303], що є проявом блискавичного гумору О. Генрі, адже в такий незвичайний і комічний спосіб він відображає думку Мейди, щоб усі, кому не сподо-

бається цей колір, просто забралися геть, подалі від неї.

Важливу роль у новелах О. Генрі відіграє іронія, яка знаходить своє вираження у досить несподіваний момент розгортання сюжету. Повертаючись до праці дослідника Б. М. Сйхенбаума, варто зауважити, що ті «...места рассказов, где по ходу повествования и по традиции требуется специальное описание, служат для Генри очень часто поводом для литературной иронии. Там, где иной беллетрист, пользуясь случаем, развернул бы свое красноречие или сообщил бы подробные сведения о своих персонажах – об их характере или прошлом, Генри или до крайности сжат, или ироничен» [1, 246]. У тексті новели «Дари волхвів» підтвердженням вищезазначеної думки є епізод, у якому автор описує волосся головної героїні: «И вот прекрасные волосы Деллы рассыпались, блестя и переливаясь, точно струи каштанового водопада. Они спускались ниже колен и плащом окутывали почти всю ее фигуру. <...>

Старенький коричневый жакет на плечи, старенькую коричневую шляпку на голову – и, взметнув юбками, сверкнув невысохшими блестками в глазах, она уже мчалась вниз, на улицу.

Вывеска, у которой она остановилась, гласила: «*М-me Sophronie*. Всевозможные изделия из волос», Делла взбежала на второй этаж и остановилась, с трудом переводя дух.

– Не купите ли вы мои волосы? – спросила она у мадам» [2, 191]. Тож, у тексті твору після короткого, але влучного опису дорожності Делли спостерігаємо миттєвий перехід до різкої іронії, яка полягає у тому, що дівчина біжить продавати власне волосся.

За таким же принципом автор створює іронічну ситуацію й у новелі «Пурпурова сукня»: «У Мэйды не было зонтика, не было галош. У нее было пурпурное платье, и в нем она вышла на улицу. <...> Кто-то вышел из-за угла и загородил ей дорогу. Она подняла голову – это был мистер Рэмси, и глаза его горели восхищением и интересом.

– Мисс Мэйда, – сказал он, – вы просто великолепны в новом платье. Я очень сожалею, что вас не было на обеде. <...> Ничто так не укрепляет здоровья, как прогулка в ненастье... Можно мне пройти с вами?» [2, 307]. О. Генрі не розкриває внутрішній світ героїні та її переживання, автор зображує раптову зустріч Мейди та містера Ремсі і вводить іронічні слова чоловіка стосовно того, що він дуже прагнув побачити Мейду на святі, бо вважає її найкращою навіть без пурпурової сукні.

Однак, не лише іронія займає значне місце в розмаїтті художніх засобів О. Генрі. Важлива роль також відводиться гумору, який кожного разу проявляється по-різному. У новелі «Пурпурова сукня» автор змінює слова, які він використовує стосовно Мейди під час оповіді: «Мэйда, сидя у окна в старой шевиотовой юбке и синей блузке, штопала чу... О, занималась изящным рукоделием» [2, 306]. Таким чином письменник показує своє ставлення до героїні, відходить від концепції опису Мейди як найбідлашнішої дівчини і з гумором приписує їй заняття дівчини вищого соціального рівня. Зовсім іншу функцію виконує гумор у новелі «Дари волхвів»:

«Делл, – сказал он, – придется нам пока спрятать наши подарки, пусть полежат немножко. Они для нас сейчас слишком хороши» [2, 194]. У цієї ситуації гумор є своєрідним виправданням та передає заспокоєння. Герої ніби не варті таких подарунків, хоча насправді просто не можуть ними скористатися через злий жарт долі. Дійсно, в аналізованих новелах О. Генрі досить відчутною є присутність вищої сили – долі, що ніби «керує» персонажами. Саме «Добрый Выпадок... забезпечує щасливу кінцівку, внаслідок чого ідеали вірності, дружби, любові перемагають» [6, 204]. З цього приводу дослідниця О. Ніколенко висловила думку, що така особливість стилю автора допомагала задовольнити здебільшого представників середнього класу, хоча повна відповідь прихована у специфіці естетики американського автора» [9, 7]. У творах щасливий випадок є рушійною силою розвитку сюжету: без нього Мейда не знайшла б гроші на пурпурову сукню та не змогла б відвідати вечірку містера Ремсі («Пурпурова сукня»), а Делла не розібралася б із ситуацією з подарунками («Дари волхвів»).

Вагоме значення у поетикальній парадигмі аналізованих творів О. Генрі відіграє кольористика. Так, у контексті новели «Дари волхвів» домінує сірий колір: «Она (Делла. – Н. П., Н. Я.) теперь стояла у окна и уныло глядела на серую кошку, прогуливавшуюся по серому забору вдоль серого двора» [2, 190]. Мотив сірого кольору означає сум, розпач, безпорадність та меланхолію, що імпонують емоційному стану героїні у переддень Різдва. Одночасно з цим у новелі «Пурпурова сукня» автор відверто порівнює емоції Мейди зі світлими кольорами: «Мэйда торопилась домой, радостно предвкушая счастливое завтра. Она мечтала о своем темном пурпуре, но мечты ее были светлые – светлое, восторженное стремление юного существа к радостям жизни, без которых юность так быстро увядает, Мэйда была уверена, что ей пойдет пурпурный цвет, и – уже в тысячный раз – она пыталась себя уверить, что мистеру Рэмси нравится именно пурпурный, а не красный» [2, 305]. У наведеній вище цитаті варто підкреслити особливу увагу О. Генрі до пурпурового кольору. У тексті новели він символізує чуттєвість характеру героїні, її прихильні почуття до містера Ремсі, а пурпурова сукня, у свою чергу, стає матеріалізацією цих почуттів, саме тому дівчина не може з'явитися без сукні на святі, тоді як білий колір у зазначеному епізоді асоціюється з душевною чистотою Мейди, щирістю її почуттів та намірів. Отже, функціональне навантаження кольорів дуже різноманітне: від створення загального настрою, атмосфери подій до підсилення та виокремлення деталей, емоцій персонажів.

Окрім того, у новелі «Дари волхвів» оригінальними є порівняння. Погоджуємося із думкою Б. М. Сйхенбаума з приводу того, що митець «... блещет сравнениями, но только для того, чтобы огоршчить и рассмешить читателя неожиданностью сопоставлений – неожиданностью литературной» [1, 263]. Досить влучний приклад порівняння спостерігаємо у новелі «Дари волхвів»: «Если бы царица Савская проживала в доме напротив, Делла, помыв голову, непременно просушивала бы у окна распущенные волосы – специально для того, чтобы заставить по-

меркнуть все наряды и украшения ее величества. Если бы царь Соломон служил в том же доме швейцаром и хранил в подвале все свои богатства, Джим, проходя мимо; всякий раз доставал бы часы из кармана – специально для того, чтобы увидеть, как он рвет на себе бороду от зависти» [2, 190-191]. По-перше, у зазначеній цитаті подружжя Делли та Джима порівнюється із подружжям царя Соломона і цариці Савської, які мали нескінченні багатства та безмежно кохали один одного. По-друге, волосся Делли та годинник Джима настільки розкішні, що багатства найзаможніших правителів іудейської держави втрачають свою цінність у порівнянні з коштовностями персонажів твору.

У процесі поетикального аналізу новелістики О. Генрі вагоме значення мають назви творів «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів». Обираючи назву, письменник вдається до цитування власне текстів новел та виводить у заголовки словосполучення «пурпурова сукня» й «дари волхвів», які неодноразово повторюються у текстах. Вони вказують на основну думку творів, даючи читачеві змогу передбачити фабулу новел та зрозуміти зміст, який дослідник Р. П. Мільруд визначав як «...інтеграцію замысла автора со сложившейся системой ожиданий, знаний, представлений и опыта читателя» [8, 13].

Варто зауважити, що характер назви обумовлюється жанровою специфікою новели та історичними обставинами. Так, історичні умови поширення жанру новели у Америці викликали конкуренцію між авторами, й саме тому назва мала бути яскравою, влучною та добре запам'ятовуватись, саме так, як у новелах О. Генрі «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів».

У «Літературознавчому словнику-довіднику» підкреслюється, що «...заголовки має бути чітким, афористичним, містити в собі ідею (тему) художнього твору» [4, 326]. Так, в аналізованій новелі «Дари волхвів» назва має глибокий філософський сенс, що перегукується з фіналом твору, у якому О. Генрі тлумачить зміст тексту. «Дари волхвів» – це метафора, яка була створена на основі біблійних образів та подій: «В Евангелии волхвы упоминаются в связи с рождением Иисуса: в нём говорится, что они пришли с Востока в Вифлеем, ведомые Вифлеемской звездой, чтобы поклониться новорожденному Царю Израиля, и принесли Ему богатые дары. Дары волхвов – ими были золото, ладан и смирна – имели особое символическое значение. Золото являлось даром, преподносимым Царю. Ладан – дар, предназначавшийся Первосвященнику. А смирна, или мирро – была даром Избранному для будущей искупительной жертвы, для которой Иисус и был рождён, поскольку ею в Древнем Израиле умащали тела умерших» [5]. Тож, О. Генрі в назві новели розкриває глибокий зміст тексту, який полягає у виявленні людської мудрості та чистоти почуттів, які подаються через образи щирих подарунків та самопожертви заради них.

Дослідник В. Мерзвинський наголошує, що символічність «...титулів досягається завдяки їх можливості функціонувати без тексту, бути його замісником...» [7, 35]. Назва новели «Пурпурова сукня» є своєрідним образом-символом, що червоною ниткою проходить через увесь текст художнього твору. Її метафоричний зміст полягає у тому, що пурпуровий

колір символізує стосунки чоловіка і жінки, їх чуттєвість та яскравість. Так, в образі пурпурової сукні спостерігаємо справжні цінності стосунків, які неможливо придбати у магазині, як звичайну сукню, а можна лише виплекати своїм серцем. Тож, назва влучно передає основний зміст новели.

Отож, художні особливості новелістики О. Генрі у своїй розмаїтості та водночас взаємодії створюють довершеність форми художнього твору. Їх майстерне використання письменником є запорукою необхідної для жанру новели образності та виразності. Художній стиль автора, оригінально оформлюючи авторську думку. Так, за допомогою кольористики О. Генрі змальовує емоційний стан персонажів та створює загальний настрій своїх творів. У новелі «Пурпурова сукня» домінує пурпуровий колір, що символізує щирі почуття кохання головної героїні. У свою чергу, в новелі «Дари волхвів» важливу роль відіграє сірий колір, який створює атмосферу суму та безпорадності. Використання прийому тавтології зосереджує увагу читача на певних деталях, що мають важливе значен-

ня. У новелі «Пурпурова сукня» повтор виявляється у повсякчасному зображенні образу-символу пурпурової сукні. Тавтологія у новелі «Дари волхвів» використовується на початку твору для зосередження уваги читача на кількості грошей, яких все одно не вистачає для подарунку коханому головної героїні. Засобом іронії автор підкреслює парадоксальність людської екзистенції. Власне іронія виступає своєрідною концепцією зображення реальності, якою автор замінює натуралістичні картини життя.

У новелах «Пурпурова сукня» та «Дари волхвів» О. Генрі надає неабиякого значення заголовкам. Їхня символіка влучно відтворює зміст твору і тим самим стає важливим композиційним елементом. Таким чином, введений у заголовок символ пурпурової сукні підкреслює щирі людські почуття, а символ дарів волхвів – людську мудрість та жертовність. У зв'язку з цим перспективою подальшого дослідження є аналіз аксіологічного підґрунтя новелістики О. Генрі, тобто всіх тих цінностей, на яких автор прагне зосередити увагу читача та довести їхнє непересічне значення у людській екзистенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Эйхенбаум Б. М. О Генри и теория новеллы // Звезда. – 1925. – № 6. – С. 246-302.
2. Генри О. Избранные произведения: в 2 т. – М.: Худ. лит., 1954. – Т. 1. – 478 с.
3. Жданова Д. А. Поэтика художественной речи в новеллах О. Генри: диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: спец. 10. 01. 03 «Литература народов стран зарубежья (литература США)» / Д. А. Жданова. – М., 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://imli.ru/dissertatsionnyj-sovet-d-002-209-01-obshchee/dissertatsionnyj-sovet-d-002-209-01/1578-avtoreferat-zhdanovoj-da>
4. Ковалів Ю. Літературознавчий словник-довідник: в 2 т. – К.: Видавничий центр «Академія», 2007. – Т. 1. – 579 с.
5. Ляху В. Библия, богословие, культура / В. Ляху [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://soteria.ru/s3902/>
6. Мартинець А. Своєрідність представлення християнських мотивів у новелах О'Генрі // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франк., 2013-2014. – Вип. 40-41. – С. 202-208.
7. Мерзвинський В. Поетика заголовків драматичних творів Лесі Українки // Слово і Час. – 2007. – №2. – С. 32-40.
8. Мильруд Р. П., Гончаров А. А. Теоретические и практические проблемы обучения пониманию коммуникативного смысла иноязычного текста // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 1. – С. 12-18.
9. Ніколенко О. Коли приходять у дім волхви... Християнські мотиви в оповіданнях О'Генрі // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1997. – № 12. – С. 2-7.

REFERENCES

1. Eykhenbaum B. M. O Henry and the Theory of Novels // Zvezda. 1925, № 6. P. 246-302.
2. Genri O. Selected Works: v 2 t. – M.: Khud. lit.. 1954. T. 1. 478 p.
3. Zhdanova D. A. Poetics of artistic speech in O. Henry's novels: dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk: spets. 10. 01. 03 «Literatura narodov stran zarubezhia (literatura SShA)» / D. A. Zhdanova. – M. 2012. [Elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa: <http://imli.ru/dissertatsionnyj-sovet-d-002-209-01-obshchee/dissertatsionnyj-sovet-d-002-209-01/1578-avtoreferat-zhdanovoj-da>
4. Kovaliv Yu. Literary dictionaries-vocabulary: v 2 t. K.: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2007. T. 1. 579 p.
5. Lyakhu V. Bible, theology, culture. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://soteria.ru/s3902/>
6. Martynets A. Characteristics of Christian motives in the novels of O'Genry // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Ivano-Frankivsk, 2013-2014. Vyp. 40-41. P. 202-208.
7. Merzhvynskiy V. Poetics of Headlines in Lesya Ukrainka's Dramatic works // Slovo i Chas. 2007. №2. P. 32-40.
8. Milrud R. P., Goncharov A. A. Theoretical and practical problems of teaching communicative understanding of the meaning of foreign text // Inostrannyye yazyki v shkole. 2003. № 1. P. 12-18.
9. Nikolenko O. Christian motives in O'Genry's stories // Zarubizhna literatura v navchalnykh zakladakh. 1997. № 12. S. 2-7.

Poetic paradigm of O. Henry's novels «The Purple Dress» and «The Gifts of the Magi» N. L. Pavliuk, N. V. Iaremchuk

Abstract. The poetic peculiarities of O. Henry's novels «The Purple Dress» and «The Gifts of the Magi» are investigated in the article. It is found out that the language of the author's novels is full of various artistic means, in combination with a specific purely American vocabulary. Humor and sensitive irony determine the analyzed works. The writer skillfully uses them, focusing on the humanistic feelings of short stories. The analyzed artistic means of the artist's works – irony, comparison, coloring and tautology – play an important role in the emotional intonation of O. Henry's novels «The Purple Dress» and «The Gifts of the Magi» and form the original author's artistic style.

Keywords: American novel, poetics, irony, tautology, comparison, coloring.